

SINIR KİMLİĞİ; SINIRLAR VE EGEMENLİK

Çocukken, Türkiye'nin haritasını çizme yarışmaları yapardık. Önce kopyalayarak sonra bakarak çizerdik. Sonra öğretmenimiz, haritayı tersine çevirip, kapatır ve çizmemizi isterdi. Şimdi bile, elimle hayali bir çizgiyi kıvrıp çekerek ülkemin sınırlarını ezberden çizebilirim. Şöyle Antalya'ya doğru bir göbek sarkıt, İskenderun'un sivri çıkıntısını indirip oradan hızla Hakkari dönemecine geç... Gençliğimde, bağımsızlığını savaşarak almış olan ülkelerin kendi sınırlarını çizme kararını kendilerinin verdiğini; sömürgeleştirilmiş ülkelerin bu durumlarını en iyi onların sınırlarına bakarak anlayabileceğimizi konuşurduk. Zira o ülkelerin sınırları kendi beşeri durumları dikkate alınmadan, sömürgecilerin masalarında, cetvelle çizilmiş sınırlardı. Ulus olmanın en önemli göstergesi bir ulusun kendi sınırlarını kendisinin çizebilmesi başarıydı. Ortadoğu'nun ve Afrika'nın haritalarına baktığımda, ortadan ikiye ayrılmış evler, insanlar, hayatlar görürdüm. Bu insanların kendi hayatlarına dair en önemli karar, yani nereyi yurt tutacaklarına dair kararı verememiş olmaları çok acıydı. Oysa biz, bu kararı kendimiz, kendimiz için vermiştik, biz bağımsızdık. Sınırlarımızı bir kez kendimiz çizdikten sonra, bir daha asla değiştirmemiş, ne kimsenin toprağına göz dikmiş ne de kimseye bir karış toprak vermiştik. Böyle bakınca sınır, açılan ya da kapatılan bir şey, ayıran ve ayrı tutan somut bir çizgiydi. Böylece de sınırlar, iki farklı ucun karşılıklı geldiği, bir ulusu, kültürü, halkı tamamiyle farklı bir diğer ulus, kültür ya da halktan ayırmaya yarayan birer kırılma noktalarıydı. Dünya siyasi haritası, birbirlerine teyellenmiş her biri ayrı renkten kumaşların bitleştirilme noktalarını gösteriyordu.

Yeni dönemde, küreselin çağında sınırlar yeniden gözde konular oldular. Bir yanda savaş, açlık, kıtlık veya yoksulluk yüzünden yurtluklarını terkederek, sınırları zorlayan, aşan, geri gönderilen on, yüz binlerce göçmen; diğer yandan uluslararası burjuvazinin ulusal sınırların artık bittiği, sınırların kaldırılması zamanının geldiği iddiaları bu yeni dönemin sınır anlayışına damgasını vuruyor. Sınır bir kez daha vatan, yurtluk ve vatandaş belirleyen bir simge olarak önümüzde. Bu kez, geçmişte ulus-devletlerin sınırları çizilirken beşeri ilişkilerin dikkate alınmadığı; aksine

¹ Bu metin 9.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunmak ve tartışmak için hazırlanmıştır, bu haliyle basılması, izinsiz atf yapılması veya çoğaltılmasına iznim yoktur.

insanların, aşiretlerin, toplulukların ve köylerin umursamazca ikiye bölündüğü ve bu meselenin acil halli için tüm beşeri ilişkilerin küreselin birleştirici ışığında yeniden örgütlenmesi gerektiği söyleniyor. Bu yeni dönem, bütün vatan parçalarını "kabul edilemez", "gayri insani", "yıkılması gereken" sınırlarla çevrili kara parçaları olarak ilan ediyor. Beri yandan da küreselin sınırları alabildiğine vurguluyor ve zihinlerimize yerleştirilmeye çalışılıyor.

ÇALIŞMANIN SINIRLARI:

SINIR HAKKINDA KONUŞTUĞUMUZDA ASLINDA NEYİ KONUŞURUZ?

Bu çalışma, sınıra dair bazı örnek olaylar aracılığıyla, sınırın sosyolojik içeriğini “vatandaşlık coğrafyası” kavramı çerçevesinde tartışmayı hedefliyor. Elinizdeki bu makale, Suriye, Irak ve İran sınırında üç kapıda (Nusaybin, Habur ve Gürbulak) beş ilçede (İdil, Cizre, Silopi, Nusaybin ve Doğubayazıt) ve 23 köyde gerçekleştirilen ve verilerinin derlemesi iki yılı aşan (Temmuz 2001 ve Ocak 2004 arasında) bir alan çalışmasına dayanmaktadır. Bu çalışmadan hareketle bu sunum, sınır ve vatandaşlık coğrafyasını konu alacak ve üç örnek olay üzerinden sınır kimliği ve vatandaşlık süreci tartışılacaktır. Bu sunumun aracı kavramı “sınır” olacaktır.

Böylece, vatandaşlık ve oluşma biçimleri üzerine bir kaç söz söylerken siyaset veya siyaset sosyolojisine fazlaca girmeksizin; politik coğrafyanın ve kimlik kuramlarının bazı kavramları içinden hareket edebilme şansını bulacağım. Böyle yaparak belki, şimdilerde pek ‘sexy’ bir ele alma biçimi olan, vatandaşlığın bütün incelemelerini siyaset felsefesine oradan da çoğunlukla siyasete bağlama ve bu nedenle bazen özcü açıklamalara düşme hatasından da kurtulabileceğimi umuyorum.

Ancak elbette, siyaset felsefesinin ve siyaset sosyolojisinin de birtakım kavram ve açıklamalarını kullanarak ilerlemeye çalışacağım. Örneğin Gellner’in ulusacılıklar çağına dair nitelemeleri, ulus ve devletin birlikte düşünülmesi gerektiğine dair temellendirmeleri ya da Hobsbawn veya A.Smith’in ulusun kuruluşuna dair temellendirmelerine de uzak kalmayacağım². Ancak burada daha çok, hem ulusal hem de ulusların aralarındaki kültürel sınırların pek de keskin olmadığını³;

² SMITH, A.,D., (2002) *Ulusların Etnik Kökeni*, Dost Yay., Ankara; GELLNER, E., (1983) *Nations and Nationalism*, Blackwell Publ. Oxford; HOBBSAWN, E.J., (1993) *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik; Program, Mit, Gerçeklik*, Ayrıntı Yay., İstanbul.

³Barth’ı da birikim olarak dikkate almamız gerekiyor. Bkz BARTH, F., (2001) (der.) *Etnik Gruplar ve Sınırları*, Bağlam Yay. İstanbul.

dahası da keskin de olması gerekmediğini⁴; bu sınırdaki hallerle içerdeki vatandaşlıkların oluşma biçimlerinin dikkatle incelersek; yurttaşlığa dair tartışmalarda önemli veriler elde edebileceğimizi savunuyorum. Bu tartışmayı da; sınırın bir yer olmasından hareketle⁵ vatandaşlık coğrafyası kavramları⁶ ve kimlik tartışmaları⁷ üzerinden yürütmeye niyetliyim.

Bu kısımlarda kullanacağım en karmaşık argüman; sınırın bir yer mi, vatanın kendisi mi yoksa bir mekan mı olduğuna dair süregiden tartışmadır. Böylece tarih ve coğrafyanın çeşitli anlamlandırmalarından başlayıp; coğrafyanın mekana yani vatana tarihin de zamana dönüşmesini oradan da postmodernitenin mekanı *yer'e*, zamanı da *hız'a* indirgeyerek anlatmasına kadar geçen bir dizi tartışmayı hızla geçiştirebileceğiz.

Sınırlar, hem devletlerin uçları olarak hem de ulusun ve topraklarının başlangıç ve bitiş yerleri olarak kodlanırlar. Vila, “Tarih, en iyi sınırdaki gözlenebilir”⁸ diyor. Vila'nın zaman-mekan anlayışı, zamanın dinamik olduğu, mekanın ise statik olduğu anlayışına dayalıdır. Ona göre zaman geçmektedir ama mekan yani sınır kalıcıdır. Mustafa Kemal ise “Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır, o sathı bütün vatandır” derken; vatanın coğrafyasını tarihiyle birlikte sabit olarak çizmenin önemine değiniyordu. Mustafa Kemal için, zaman değil mekan önemlidir ve zaman ne olursa olsun mekana gereken önem verilmek zorundadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarının serüvenine kısaca bir göz attığımızda; 1950'leri takiben, ‘sathı müdafaa’nın’ yerini ‘hattı müdafaa’ anlayışının aldığını görürüz⁹. Hatta, küreselleşme çağında sınırın kendisinin ‘müdafaası’, sınırın anlamının (vatanın) müdafaasından daha önemli hale gelmiştir.

⁴ HAHN, Chris & HAHN, İldiko-Beller, (1998) “Markets., Morality and Modernity in the North-East Turkey”, in *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*, (eds.) T.M. Wilson & H.Donnan, Cambridge University Press, London, s: 237-262.

⁵ PAASİ, Anssi (1999) “Boundaries as Social Practice and Discourse: Russian-Finnish Border”, *Regional Studies*, 33 (7) : 669-680.

⁶ BOYARİN, J., (1994), “Space, Time and Politics of Memory”, in J.Boyarin (ed.) *Remapping Memory, The Politics of Timespace*, Uni. of Minnesota Pres, Minneapolis.

⁷ SMITH, Philip, (205) *Kültürel Kuram*, Babil yay., İstanbul.

⁸ VILA, Pablo (2003), “Processes of Identification on the U.S.-Mexico Border”, *The Social Science Journal*, volume 40, Issue 4 , s. 607-625

⁹ Sınırın iktisadi antropolojisi, siyasi tarihi ve ideolojisiyle ilgili olarak bkz. ÖZGEN, H.N., (2003) *Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri; Van-Özalp ve 33 Kurşun Olayı*, Tüstav Yay., İstanbul; ÖZGEN, H.N., (2004) “Yolumuzun Üzeri: Doğubayazıt”, *Doğubayazıt'ta Tarih, Kültür, Sanat*, Çekül Vakfı, İstanbul, s: 451-457; ÖZGEN, H.N., (2005a) "Suriye ve Irak Sınırlarında İki Kasaba: Sınırın İktisadi Antropolojisi", (içinde), *Gelenekten Geleceğe Antropoloji*, (der.) B. Kümbetoğlu ve H.Birkalan-Gedik, Epsilon Yay., İstanbul, s: 100-129.

ZAMAN -COĞRAFYA VE VATANDAŞLIK COĞRAFYASI

Kant'ın geliştirdiği fiziki coğrafyaya karşı Fransız ekolünün beşeri/iktisadi coğrafya anlayışı, Türkiye coğrafya disiplinine ve eğitiminde de etkilidir. Ancak hem geçmişin coğrafya/tarih ikilemi tartışmalarına hem de şimdinin mekan/zaman ikilemine yoğunlaşmış olan tartışmalarına damga vuran, önemli bir varsayım ortaklığı vardır: Buna göre tarih (zaman) ilerleyen, geçen, değişen, hareket eden; coğrafya ise (mekan-yer) kalıcı, ölü, durgun ve sabittir. Örneğin Kant kendi coğrafya anlayışında tarih ile coğrafyayı karşılıklı yerleştiriyor.

Harvey ise, mekan ve zamanın sıkışmasına verdiği örnekte, bundan böyle zaman ve coğrafyayı (space-mekan) karşılıklı konumlandırmamız gerektiğini söylüyor. Her ikisinde de sabit unsur yer'dir (place). Böylece, örneğin hafızayı izlerken zaman içinde değişme biçimleri üzerinde duruluyor. Ya da tersine, zaman, onun içindeki değişimleri daha kolay yorumlayabileceğimiz bir değişme zinciri sunuyor. Boyarin, Foucault'u izleyerek, bu değişen zaman algısının; zamanı kronik gören ya da görmeyen hatta zamanı anakronik olarak alan tüm anlayışlarda ortak olduğunu belirtiyor.¹⁰ Zamanın böyle yaşayan, diyalektik, zenginlik dolu olmasına yol açan durum, Ona göre, 19. yy.'ın ikinci yarısındaki haritalama ve böylece de dünyayı, yani yeri sabitlemekten ileri gelmektedir.¹¹

Bu yolla yaratılan devlet kimlikleri, büyük oranda, geçici kökenlerle birlikte mekansal sınırların tahayyülüne dayanmaktadır. Ancak diyor Boyarin, yeni zamanda oluşan ve bir devleti diğerinden ayıran bu ayrımlar çok katı değildir ve Devlet'in geçmiş mekan üzerine haritalandığını söyleyebiliriz.¹² Boyarin bu görüşü devam ettirerek; örneğin, çeşitli sömürge ülkelerin önce mekansal olarak sabitlendiğini sonra zamanlarının belirlendiğini gösterir. Literatürde, mekandaki bu sabitlenmelerin mutlak olarak alındığını, tartışılmadığını, bunun da evrensel bir zaman dizini varsayımıyla yürütüldüğünü; bu kronolojik 'kendiliğinden' ilerleme anlayışının hayatları anlatamadığını gösterir. Öyle ki, sadece zamandaşlık veya gerideki bir zamanda yaşanan hayatların 'kendiliğinden' akışı üzerine kuruludur. Boyarin, mekanın hareketinin mekanın hafızasıyla anlaşılabilirliğini, hatta mekanın politik bir hafızasının yapılmasını öneriyor. Boyarin, politik hafızanın çeşitlendirilmesi için, Halbwach'ın ortak hafızanın farklı gruplaşmalar içindeki insanlar tarafından değişik

¹⁰ BOYARIN, J., (1994), age, s: 7.

¹¹ BOYARIN, (1994), age, s: 9; Burada dünya kavramı toprak, kara, yurtlukla eşanlamli kullanılmaktadır.

¹² BOYARIN, (1994), age, s: 16.

olarak oluşturulmasını anlatan çalışmasını örnek veriyor. Ona göre, geçmişin deneyimlenmesi ve açıklanması ile şimdilik bilinci arasında potansiyel bir yaratıcı ilişkinin varlığına güvenmeliyiz.

Gerçekten Boyarin'in izlediği düşünce zincirini dikkate almalı; pozitivistik bir birörnekleştirmeden ve mutlak görecelikten dikkatle kaçınmalıyız. Mekanik fiziğin "konumu belli olan cismin hızının da belli olacağı" önermesine dayalı bir pozitif bilgi üzerine bu yer'i mutlaklaştıran ve sadece hızla ilgilenen bir pozitivismi artık terketmeliyiz. Toplumlar, mekanlar sabit, yani bir kez milli coğrafyaları çizilmiş; hız oku belirli yönde ama hızlarının farklılığından dolayı göreliliğe hak kazanmış sosyal yapılar değildir. Buraya kadar anlıyoruz. Hatta ötesini de: Toplumları birörnekleyen her tür ortodoksiyi de araştırma yöntemlerimiz arasında kullanmayacağız. Ama neyi kullanacağız? Bir yapıyı hem zamanda hem mekanda hareket ederken nasıl yakalayacağız? Hangi araçla? 'Aynı yapının farklı gruplarca farklı hatırlanmasına eşit önemle yaklaşılması' önermesi de, iktidar mekanizmalarının çözümlenebilmesinde zorluklar yaratmaz mı?

Benjamin, tarihi nasıl okuyacağımız tartışırken, 'tarihin havını tersine taramak' benzetmesiyle; tarihsel materyalist anlayışın çok önemli bir farkına dikkat çekiyor.¹³. Mekanla zamanın, en olağan, en sıradan, en durgun görünen anda bile sünerek zamanın tümünü kapladığını, şimdinin içine geçmişin nasıl doluştuğunu ve şimdiki bulmanın yolunun geçmiş şimdije dalmak olduğunu gösteriyor. Yine de tarihe dair bir soru sormalıyız. Mekanla ilgili kaygılarımızı hafiflettikten sonra dahi, tarihe dair bir soru sormalıyız. Tarihi yapmanın öznesini sormalıyız, zira bütün bu tartışmalar özne meselesini gözden kaçırmamız için yeterli değildir: Soru şu olmalı: "Bunu yapan nedir?"

Öyleyse sınırın mekansal olarak sündüğü ve zamanın bunu sürüklediği anlara bakmak lazım. Sınırın iktisadi politik dönüşümleri; güçler çatışmalarının hangi dönemlerde nasıl gerilimleri taşıdığını ve bunun yerel ulusal ve uluslararası boyutlardaki dönüştürme gücünü verir. Dahası, mekanın zaman içindeki gerçek değerini anlatabilir. O takdirde, yani mekanı sabit bir malzeme olarak almazsak; o takdirde Türkiye'nin cumhuriyet, devlet ve demokrasi olarak kuruluş süreçlerinde sınırın hangi yer'inin hangi dönüşümleri gerçekleştirdiğini bilebiliriz. Dolayısıyla örneğin, Kürdistan'ın-Boyarin'in ABD için verdiği örneğe benzer olarak- bir coğrafya

¹³BENJAMİN, W., (2001), "Tarih Kavramı Üzerine", *Son Bakışta Aşk*, (der. N.Gürbilek) Metis Yay., İstanbul, s: 4 3.

olmadan çok önce, uluslararası bir kimlik olarak, bir pasaport olarak mevcut olduğunu söyleyebiliriz.

Mekanların seçimindeki ikinci zorluk; mekanların kaplandığı metaforların çeşitliliği ve değişkenliğidir. Girişler, çıkışlar, yasaklamalar ve zorlamaya veya serbestiye uygun yerler, yerlerin adları ve bu adların içerdiği önem; şimdiki dönemlerin çok daha eskisine giden metaforik anlamlarla kapalıdır. Suriye, Irak ve İran sınırında incelenen mekanların ortak özelliği, buraların etnik birer havuz olarak da azınlıkları barındırması ama daha önemlisi, bu etnik grupların bazı parçalarının karşıda da yer alabilmeleridir. Örneğin bazı Arap ve Kürt kabilelerin Suriye sınırından içerde devamlarının olması ya da İran sınırında karşıyla akrabalık düzeyini de içeren ilişkiler gibi. Ancak yine de etnisitenin karşı tarafla bu beraberliği, her sınırda aynı önemde olmadığı gibi, karşıyla ilişkili olarak akrabalıklara verilen önem de zaman içinde değişebilmektedir. Suriye sınırındaki akrabalık bağları için, Kürtlerin zaman içinde karşı tarafa verdikleri önem ve anlamlarındaki değişimler gibi¹⁴.

Ya da bazen, sınırın bazı parçalarında, bir etnik grubun akraba saydıkları veya akrabalı, diğer bir etnik havuzun içinde yüzer parçalar olarak karşıda bulunabilir. Mardin'de Mahalmiler ve Van'da Kuresinlerde olduğu gibi¹⁵.

Hosevar, 1993 ve 1996'da Slovenya ile Croatia arasında yeni çizilmiş sınıra bakarken şunları söylüyor: " (Sınır) Bir yandan sınır insanların kimlik imgesi ve ulus devletçiliği tarafından belirlenmiş aidiyet kategorilerinin yasal ve ideolojik olarak tanımladığı, ulusal bağlılık vb. kategorik ve kesinleşmiş kavramlardan anlamsal olarak sapmalara izin verir. Öte yandan da devlet rasyonalizmi katında belirlenmiş olan gerekirci ulusal kimliğin imajları da, sınırdakilere günlük hayatlarında kendi kimlik repertuarlarının gerçekten manuplasyonu için önemli bir kaynak yaratır"¹⁶

Öyleyse, sınırın göstergelerinin özcü bir biçimde ulusun oluşum tarihi olmadığını belirtmeliyiz. Sınır, vatandaş olmanın, ulusunun ve vatanının tarifini yapabilmeyin; aynı zamanda yerel, ulusal ve küresel güçlerin pazarlıklarının da önemli ipuçlarını kendi şifreleri (encoding) aracılığıyla verir¹⁷.

¹⁴ Suriye sınırındaki akrabalık ilişkilerinin Cumhuriyet'in çeşitli dönemlerde değişmesine örnek olarak bkz. ÖZGEN, H.N. (2005a), *age*.

¹⁵ Bkz. ÖZGEN, H.N., (2003) *age*.

¹⁶ HOSEVAR, Duska, K., (2003) "We Were as One: Local and National Narrative of a Border Regime Between Slovenia and Croatia", *European Studies*, 19, s: 2.

¹⁷ Stuart HALL'un Encoding/Decoding tartışması için bkz. SMITH, P., (2005) *age*, s: 214.

Böylece metaforları izleyerek, zaman içinde karşıyla ilişkinin öneminin, bu önemin anlamının ve öneme yapılan vurgulara ulaşmak, metaforları çözümleyerek kimliğin imajlarını izlemek, anlamak ve böylece anahtar olabilecek yerleri seçebilmek mümkün olmuştur.

Verilerin toplanacağı yerlerin seçiminde birinci zorluk ekonomi politiğin içine, metafora verilen önemi katmak olmuştur. İkinci zorluk; çok fazla metaforun yer aldığı bir zeminin daha somut olarak sınanması için, hangi materyali, hangi somut veriyi bu metaforları dengelemek için kullanacağımıza karar vermektir. Örneğin *kadın, mayın, dağ, su* gibi terimler daima sonsuz sayıda metaforu içeriyordu ve aynı zamanda bunlar kendilerine ait somut halleri de barındırıyordu. Etnisite, mezhepler, cinsiyet kalıpları ve aynı zamanda ekonomik eşitsizlikler de sonsuz sayıda metaforla kaplanmıştı. Bu göstergelerin arkasını nasıl okuyacaktık? Soja, bu simgelerin birer havuz, birer ara mekan olarak ele alınmasını öneriyor, bu havuzun dışlanmış ve alta düşürülmüş grupların iç seslerinin toplandığı havuzlardır¹⁸. Bhabba bu üçüncü alan bir melez alan olarak, bu havuzun ötesi'ni besleyeceğini düşünüyor¹⁹. Bu 'ötesi', egemen tarih kavramsallaştırmasına karşı çıkışı besleyebilecek, geçmiş ve geleceğin aynı anda varolabileceği yerler olarak, yönümüzü şaşırtan yerler olarak ele alınmalıdır. Her iki düşünür de, bu havuzun içine dahil edilecek olan metaforların oluşumuna ilişkin çok az şey söylemekteydiler. Ötesi havuzu oluşturduktan sonra bunun bir alt ses olarak okunmasına dair uyarılar; bu havuzun hangi süreçlerle oluştuğunu bildirmiyordu²⁰.

Böylece, sınırlar, girişler ve çıkışlar; birer serbestlik kanalları, zorlanmış geçiş noktaları ve üstüne de tarihi misyonlarıyla anlamaya çalışmaya devam edildi.

Yukarıda sayılanların tümü; sınırın bir iktisadi politik alan olarak, herşeyden önce çerçevelediği devletle siyasi ve egemenlik ilişkisi içinde olduğunu bildirmektedir. "İktidar alanları ve sembolleri olan devlet sınırları, ait oldukları devletlerin siyasetini ve kurumlarını etkileyen değişikliklere ayna tutmakta; ulusal kimlik, egemenlik ve vatandaşlık tanımlamalarındaki değişim ve dönüşümlere de işaret edip, onları temsil etmektedirler"²¹. Küreselleşmenin etkisini de bu sitematiğe dahil etmeliyiz. Bu etki uluslararasılık, ulusallık ve yerellik ve etnisite zeminleri sınıra dair tartışmaların yer'ini

¹⁸ SOJA, Edward W. (1996), *Thirdspace*, Blackwell Publ. London.

¹⁹ BHABBA, Homi, (1994) *The Location of Culture*, Routledge, London.

²⁰ SPIVAK, C.G., (1988) "Can the Subaltern Speak?", (içinde) *Marxism and the Interpretation of Culture*, (der.) C. Nelson & L.Grossberg, University of Illinois Press.

²¹ WILSON, T.M & DONNAN, H., (1998), "Nation, State and Identity at National Borders", in *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*, (eds.) T.M. Wilson & H.Donnan, Cambridge University Press, London., s:16.

de belirlemektedir. Dolayısıyla kimlik ve etnik kimlik, diaspora ve madun (subaltern) gibi yeni tartışmalar, sınırlar ve uçlar tartışmalarının yeni kavramlarıdır ve yeni tartışma zeminlerini de oluşturuyorlar.

OLAY SUNUMU 1:

ALAKAMIŞ: ETNİSİTE VE AĞALIK

Bu kısımda, mülkiyet, etnisite ve ideolojinin hangi kalıplarının gelenekle şekillendiğini ve bu geleneksel kalıpların kapitalizmi nasıl bir pazarlık aracı olarak kullanabildiğini, bu dönüşümün sınırla ilişkisini de ihmal etmeksizin, bir olay sunumuyla tartışmaya çalışacağım: Alakamış (Katliamı)

1997'de İdil'de çalışırken²², çatışma odaklarından birisi olarak, sınır köylerinden birisindeki, Alakamış'taki, bir kan davasından bahsettiler Son ölüm 1992-1993'te olmuştu ve ölen Osman Ağa'nın abisinin oğlu Avdo idi. Sorun, kan davasına dönüşmüş bir mülkiyet sorunu gibi duruyordu. En azından biraz konuşulunca, arkasında arazi paylaşılma sorunu beliriyordu. Osman Ağa, bölgenin en önemli korucu başlarından birisiydi ve görünür zamandaki hikayesinde, ailesiyle beraber eskiden önemli bir köy olan ama şimdi boş olan Babet'e çekilmiş olduğunu biliyordum. Osman Ağa'nın köyündeki görüşmelerimizde, ailesinin bir Arap aşiretine mensubiyeti ortaya çıktı. Önce Arabian aşireti sonra Tay'lardan olduklarını belirttiler. Kendi sülalelerinin Sultan Reşat'la beraber gelen²³ 3 kardeşten oluştuğunu, önce Dargeçit'e, sonra eski Alakamış köyüne geldiklerini anlattılar. Özetle söylemek gerekirse buradaki aşiret yapısından akrabalık sistemleri kastediliyordu ve Osman Ağa'nın ailesi de bir familya ve ağa ailesiydi. Verimli ova arazilerinde çiftçilik yapan köylüler, 1/10 "Bey hakkı"nı ödüyorlardı. Görünen o ki, Alakamış ve mezrasında hem ahali köylüsü hem ağanın mülkiyetini işleyenler hem de ağanın familyası ve kabilesi birlikteydiler. Bunun yanı sıra, yerleşik halklardı ve çiftçilikle uğraşan köylülerdi; bend mensubiyeti olarak hepsi Haverki'ydi.²⁴ Arabian da Hamikalar da Haverkiydiler.

²²ÖZGEN, H. Neşe, (1999), "Yerelin Otoritesi, Merkezin Demokrasisi: Şırnak/İdil'de Kalkınma Projesi Önerisi", *Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 1-1.

²³ Yörede, tüm Arap kökenlileri aynı soydan saymamak gerektiğini Katip Çelebi'de belirtiyor. Van Bruinessen, Evliya Çelebi Seyahatnamesine notlar düşerken, "Arapça konuşanlar arasında ilk Müslüman fatihlerin torunları olduklarını iddia eden kesimler ile Katip Çelebi'nin bahsettiği Muhallemi aşireti (Miyafarikirin'in güneyinde, Beşiri yakınlarında; Cihannüma, s: 438) ve Suriyeli tüccarlar gibi yöreye daha sonra yerleşenler bulunuyor olsa gerekir" diyor. VAN BRUINESSEN, Martin, (2003), "Diyarbakir Nüfusu: Etnik Yapı ve Diğer Demografik Veriler", (içinde) *Evliya Çelebi Diyarbakir'de*, (der.) Martin Van Bruinessen ve Hendrik Boestchoten, İletişim Yay., İstanbul, s: 64-65.

²⁴ Botan çevresinde, Kürt aşiretleri iki büyük bende mensubiyet bildirir: Haverki ve Dekşuri'den birisine ait olmak, aşiretler için önemli bir ayrımdır. Haverkan devlete başkaldırmanın, Dekşuriyan ise

Farklı olan Osman Ağa'nın familyasının Arabian olması; Hamikanın ise bir Kürt aşireti olmasıydı

Eski haritalarda, iki tane Alakamış köyü görünüyordu, sonraki dönemlerde birisi Babet mezarı olarak kaydedilmişti. Mezranın tamamı Ağa'nın ailesinden oluşuyordu ve 14- 15 evden ibaretti.

Osman Ağa'nın içinin yangını, yeğenin öldürülüşü, önemli bir hadiseydi. Bu meseleyle beraber Osman Ağa korucu olmuştu, sonra da yitirdiği arazilerine tekrar sahip olmuştu. Toprak meselesinden çıkan ve karşılıklı ailelerden sekiz kişinin ölümüyle devam eden bir kan davasına dönüşen bu meselede; Ağa'nın kanlıları hem köylüleri ve kendi bendinden (Haverkan) olanlardı, hem de 1996'larda PKK sorumlusu da olan bir başka yeğenin olayı karıştırdığı söyleniyordu. En azından 1996'da görünen ve beni de çok etkilemiş olan hikaye şöyleydi: Avdo'yu öldüren Bağos, PKK'nin üst kadrolarından olduğu söylenen bir diğer uzak yeğendir. Avdo ile Bağos arasında eski arazi sorunları vardır. Bağos, Avdo'yu örgüte katılması için görüşmeye çağırır ve araya örgütün sorumluluğuyla beraber geleneğin gücünü de koyar, akrabalık, aynı köyden, aynı bendden olma ve *rıspi*'lerin (aksakallılar) gücü gibi. Ama görüşmeye gelen Avdo'yu önce öldürür ve sonra da asar. "Bu olaydan dolayı Bağos'un örgüt tarafından cezalandırıldığı da söyleniyor ama tabii bunu bilemiyoruz." (dedi anlatanlar).

Bu örnek olay, 1996'da ilk dinlediğimde benim için, ideolojinin kalıplarının hangi gelenekle beraber yürüdüğünü, ikincil bağlılıkların (ideoloji, vatandaşlık vb.) nasıl birincil bağlılıklarla (akrabalık, ağalık, gelenek, kan bağları vb.) örtülebildiğini anlamak ve anlatmak için son derece önemli ve ilginç bir örnekti.²⁵ Tarafların tamamı, Osman Ağa da, Avdo da, Bağos ta ideoloji yerine feodalitenin geleneklerini yeğlemekteydiler.

Ama bu örnekte bu yeğlemenin nasıl yapıldığını anlatırken neden yapıldığı, neden ikincil tür bağlılıkların, vatandaş hukukunun geçerli ve gerçek olamadığı, asıl önemlisi neden tarafların oluştuğu açıklanamıyordu. Baştaki hikayeye daha dikkat

Çelebilerden olmanın yani devletten yana olmanın şifreleri olagelmıştır. Bu ikilik Midyat'ta örneğin İsa Begi, Halil Begi ayrımıyla belirir. Bkz. GÖKALP, Z., (1992), *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Sosyal Yay., İstanbul; VANBRUÏNESSEN, M., (1992), *Ağa, Şeyh, Devlet*, Öz-ge Yay., İstanbul; ÖZGEN, H.N., (2005b), "State, Border, Aşiret: Re-Construction of Aşiret as an Ethnic Identity, *New Perspectives on Turkey*, yayında, Winter, 2006.

²⁵ bkz. ÖZGEN, H.Neşe, (1999), *age*. Bendler, sadece bir etnik gruptan ya da tek bir aşiretten, dinden ya da mezhepten oluşmazlar. Örneğin Haverkan sadece Kürtleri değil, Süryani ve Arapları da içerebilir. Ezidilerin de bazıları Haverkandır. Ya da, bir ailenin üyelerini kapsadığında, bu bütün aşireti içerdiği anlamına da gelmez. Örneğin, Çıthor aşiret grubunun bir kısmı Haverkan bir kısmı Dekşuran'dır. Bkz. ÖZGEN, H.N., (2003), *age*.

etmeliymişim. Sınır üzerine çalışırken bunu daha iyi anladım. En baştaki hikaye, “Aralarında eski bir arazi sorunları vardır” ibaresi, beni bu öyküyü derinleştirmeye götürdü. Osman Ağa da “Eski Alakamış işi de olunca...” demişti konuşmasının bir yerinde. ‘Eski Alakamış işi’ni, İdil’de bir ağıt olarak da dinlemiş ve kaydetmiştik.

Alakamış (katliamı), Haco Ağa ve Seyh Sait İsyanı’yla ilintili bir hadisedir. 1926 yılında Alakamış’ta, bir anlatıya göre Haco Ağa yanlısı olmakla suçlandığı için ya da bir başka anlatıya göre de Haco’nun zaptettiği bir köy olduğu için, 500-600 insanın yakıldığı söylenir. Çevrede de çok büyük bir acı bırakmış olan bu katliamın izini sürerek konuştuklarımız, “Çevre köylerin hepsi bilir ama anlatmazlar”dedi.

Haco Ağa kimdir? Haco Ağa konusunda en derli toplu bilgiyi Rohat Alakom veriyor. Alakom, Haco Ağa’nın, Heverkan aşiretinin başkanı olduğunu söyleyerek, Haco Ağa sülalesinin (Mala Haco) beşyüz aileden oluştuğunu, heterojen bir dinsel yapısı olduğunu belirtir.²⁶ Van Bruinessen de bu bendin Yezidi, Süryani gibi farklı dinleri kapsadığını söylüyor.²⁷ Şeyh Sait ayaklanmasında devlet yanlısı bir konum aldığı söyleniyor Haco Ağa’nın. Hatta Alakom’a göre, Seyh Sait asılırken cellat rolünü üstlenmesi istenmiş ama o böyle bir görevin onur kırıcı olacağını söyleyerek karşı çıkmış. Hatta Haco konusuda kendi gözlemleriyle birinci elden en fazla bilgiyi veren Cegerxwin, anılarında “Elbet Haco bütün bunları Tüklerin çıkarını düşünerek yapıyordu. Onun Kürtlük hakkında hiçbir fikri yoktu” diyor.²⁸ Haco’nun Şeyh Sait isyanı sonrasında Suriye’ye geçtiğini ve burada kendisi için bir kasaba oluşturulduğunu biliyoruz (Tirbespi).

Alakom’un Haco Ağa’yla ilgili önemli bir tespiti var: “Xoybun kurucularından olan ve Kürt toplumunun geleneksel güçlerini temsil eden Haco Ağa, Ramanlı Emin ve Ali Rıza, ilk sıralarda Xoybun örgütünün en renkli simalarından bazılarıdır. Aşiret kimlikleri ve ulusal kimlik arasında bir dizi zorlukla karşılaşan bu şahsiyetlerden bazıları, sonunda aşiret ve kişisel çıkarların ön plana alarak, devlet yanlısı bir tutum içine girerler ve politik mücadelede seslerini duyuramaz duruma gelirler”²⁹. Izady’de, Kürtlerin en modern düşüncelere sahip olanların dahi, şimdi lider olarak anılan ve milliyetçi önder, kurtarıcı gibi sıfatlarla yüceltilen bazı isimlerin yüceltilmesini trajikomik olarak nitelendiriyor. Ona göre, görkemli bir tarihin gerçek

²⁶ ALAKOM, Rohat, (1998), *Hoybûn Örgütü ve Ağırlı Ayaklanması*, Avesta, İstanbul, s: 42.

²⁷ VANBRUÏNESSEN, M., (1992) *age*, s: 126-130.

²⁸ CEGERXWİN, (2003), *Hayat Hikayem*, Evrensel Bastım Yayın, İstanbul ,s:99.

²⁹ ALAKOM, Rohat, (1998), *age*, s: 42.

bilgisi olmadan da bula bula ancak bunlar bulunacak, bu melleler, ağalar ve dini liderler önderlik yüceltmeleriyle bezenmeye devam edilecektir.³⁰

VanBruinessen, daha tarafsız bir gözle olayları şöylece özetliyor: “1925’te çıkan Şeyh Said isyanı bastırılmıştı. İsyanın katılımcıları daha çok kuzeydeki Diyarbakir aşiretleriydi. Türk hükümeti, diğer aşiretleri isyancıların üzerine gönderme gibi eski taktiği denediğinde, isyancılara karşı operasyona katılan aşiretler arasında Haverkan da vardı”³¹. Haco ve adamları geri çekiliyorlar. Van Bruinessen bunun nedenini Haco’nun başkası tarafından planlanmış olan bir isyanı değil kendi isyanını yapmak istemesi olduğunu düşünüyor. “1926’da Mart ayının ortalarında, adamları, polisi ve sınır postanesini bastılar ve bütün hükümet memurlarını kovup, Suriye ve Irak’taki aşiretlerle komşu aşiretlerden acil yardım istediler.”³² Yardım gelmez, zira Haco fazla etkili değildir. Suriye’ye çekilmeye zorlanır, Arap Tay aşireti Haco’ya barınak verir. İlerleyen zamanlarda da bir kasaba yapılır (Tirbespi).

Kutschera, Haco Ağa’nın ele geçirdiği bir köyden bahsediyorsa da, bunun Alakamış olup olmadığı belli değildir: “Suriye’de mahalli bir şef olan Haco, Hoybun örgütünün de yardımıyla 5 Ağustos 1930’da Nusaybin yakınlarında küçük bir köyü ele geçiriyor ve Ağrı savaşçıları desteklemek üzere halkı ayaklanmaya davet eden, Kürtlerin bağımsızlık talebini içeren bir bildiri yayımlıyor. Fakat Haco, Türkler tarafından süratle Suriye’ye çekilmek zorunda bırakılıyor”³³

Bu konuda, Cegerxwin’in yazdığı iki satır var ve yeterince açık: “Haco Ağa’nın güneye geçmesinden sonra Eleqemşé katliamı oldu” diyor.³⁴ Cegerxwin bu olayın ayrıntısını vermiyor, tarihler de net değil ancak, Alakamış’ta büyük bir katliam yapıldığına dair söylentiler, çok güçlü anlatılarla destekleniyor. Söylencenin içinde bir posta meselesi geçiyor ama bu yazılı metinlerde bahsedildiği gibi değil: “Posta müdürü Mahalmiymiş...Posta müdürünün süvarileri soyulmuş [Alakamış’ta bir postahane varmış]” veya “Posta müdürünün kızına laf atmışlar” (12.02.2002 İdil görüşmeleri) Bu ibarelerden, posta müdürünün bu meseleyi asıl başlatan olarak görüldüğünü anlıyoruz. Belli ki, posta müdürüyle halk arasında ‘*olmasını aslında kendilerinin de, halkın da kabul etmeyeceği*’ni hissettirdikleri bir sorun yaşanmış: Soygun gibi, namus gibi. Posta müdürünün Mahalmi olduğunu söylemeleri, geçmiş

³⁰ İZADY, Mehrdad, R., (2004), *Kürtler; Bir El Kitabı*, Doz Yay., İstanbul. s: 128.

³¹ VANBRUÏNESSEN, M., (1992) *age*, s: 129.

³² VANBRUÏNESSEN, M., (1992) *age*, s: 130.

³³ KUTSCHERA, Chris, (2001), *Kürt Ulusal Hareketi*, Avesta, İstanbul, s: 124.

³⁴ CEGERXWİN, (2003), *age*, s:225.

bir çatışmayı bildiriyor. Yörede, azınlıklar içinde azınlık olmanın ve bu yüzden devletle çeşitli dönemlerde girilen işbirlikleri için, Mahlmi olma önemli bir şifredir.³⁵ Başka bir anlatı, posta müdürünün dövüldüğünü söylüyor. “Müdür köylüleri şikayet etmiş, iftira demişler. Yanlızken yakalayıp, Alakamış’ın etrafında iken dövmüşler. Çıplak bırakmışlar”. [Ne zaman? Hangi mevsim?] Tam hatırlayamıyorlar ama sonbahar veya ilkbahar da olabilirmiş. Soğuk bir mevsimmiş. “Müdür de bunlar Haco yanlısı demiş. Haco bir nevi Şeyh Sait’e yardıma gidiyor. Diyarbakır’a varmadan yakalandığını haber alıyor. O zaman ‘Ben devlete yardıma geldim’ diyor. O anda yutuyorlar. Ama fırsat bulur bulmaz Suriye’ye kaçıyor. Haco taraftarları da sınırı geçmek istemiş. Ama izin verilmemiş, çok da hava muhalefeti olmuş. Bunlar Alakamış’a dönmüşler. Posta müdürü de gitmiş demiş, bunlar Haco’nun adamlarıdır. 3 köyün yakılma emri var, Harabesosina (Açma), Harabederik (Ortaca) Alakamış. Yanlız bir köy yakılmış. Köyün nüfusundan değil, ama Haco’nun taraftarları geri dönünce hepsini köyde toplanmışlar. 500-600 kişi. Bölük bütün etraflarını sarmış, çember yapmış. Kadın, çocuk, erkek. Bir tane çocuk kurtulmuş. Silahla tarayıp ateşe vermişler. Öylece yanmışlar, mezar falan yok. Yakıldıkları yer hala harabedir, insan kemiklerinin izleri duvarda bellidir hala.” (12.02 .2002- İdil- Alakamış görüşmeleri). “Kadınları ayrı erkekleri ayrı toplamışlar. Sadece bir kadın kurtulmuş.” (12.02.2002 İdil görüşmeleri). [Kim peşine düşmüş?] ‘Korkudan kimse sesini çıkartmamış ki!’”

Alakamış (Katliamı), acılı ve irkiltici bir şiddet öyküsüdür. Bu öyküdeki birkaç nokta özellikle dikkat çekici: Birincisi ‘azınlık içinde azınlık olma’ duygusu: Örneğin posta müdürünün Mahalmi olduğunun belirtilmesi; Alakamış Arap kökenli iken, diğer iki köyün Hamika aşiretinin köyleri ve Kürt olmaları. Şikayetin içinde gizli bir etnik savunma seziliyor: ‘Diğer köyler değil, Arap köyünün yakılmış olduğu’ şikayeti. Öte yandan, gerçekten ne olduğunu düşündüğümüzde, hikayeyi mülkiyet ve artığa el koyma ve bunlarla birlikte yeniden ve yeniden üretilmiş ideolojik kalıplar üzerinden okumalıyız.

Öncelikle çatışmanın kalıplarının gerçekten eski olduğunu söylemeliyiz. Barth, Kürtlerde çatışma odaklarından birisinin de sülale grubu ile köy cemaati arasındaki çatışmalar olduğunu belirtir. Ona göre bu bir sadakat çatışmasıdır. ‘Köyün cemaati burada önceliklidir ve bağıtsız işçiler ve ortaklar ile köy sülale ile kan bağı

³⁵ Ayrıca benzer bir örnek olay olarak, Van civarında Küresinler için bkz. ÖZGEN, H.N., (2003), *age*, s: 34-46.

olmayan kişiler, istisnasız yaşamakta oldukları köyün tarafını tutarlar. Diğer bir deyişle, sadakatın belirlenmesinde cemaatsal faktörler soyla ilgili faktörlerden daha ağır basar.”³⁶

Her ne kadar Barth’a güvensek de, bu olaydaki tek çatışma kalıbını sosyal yapıların modernite yolundaki ilerleme safhalarına indirgemek, kanımca fazlaca özcülük içerme riskini taşıyor. Aksine, Alakamış’ta yaşanan şiddetin kökenleri ve sonuçları, daha ileri açıklamaları; sebebe dair daha çok soruyu hak ediyor.

Alakamış katliamı da, beraberinde gelen siyasi çatışmalarla birlikte iktisadi bir değişikliğe yol açmış; Osman Ağa’nın ailesi bütün mülkünü, birikimini ve bunlarla birlikte prestijini de Alakamış’ta yitirmiştir. Bu olayla birlikte, Alakamış’taki mülklerin önemli bir kısmı bağıtsız köylünün, *ahali* köylüsünün eline geçmiş; böylece araya kan girmiş, yakın zamana kadar devam eden ve 8 kişinin öldüğü bu kan davasına rağmen, Osman Ağa ancak son ölüm dolayısıyla ve sayesinde eski mülklerini geri alabilmiştir.

Bu olay, etnisite ve sınıf gibi birbirinin karşısına konulan ve artığın birikimi ve mülkiyet gibi iki önemli dönüşümü açıklamak için kullanılan bu iki kalıbın, özcü (essentialist), basit nedensel bakışlarla izlenmesinin ne kadar yanıltıcı olabileceğini de göstermektedir. Osman Ağa, Haco gibi etnisitenin yücelttiği bir ögeyi desteklediği için yitirdiği mülklerine, PKK’yi desteklemediği için kavuşurken, bu ideolojik kalıpların, yani Haverki ya da Dekşuri olmanın günümüz Türkiye’inde nasıl bir ideoloji olarak yeniden üretildiğine bakmalıyız.

Öyleyse burada işleyen nedir? Görünürdeki imgeler ‘Araplık’, ‘Kürtlük’, ‘Haverki veya Dekşuri olmak’ ve ‘PKK yanlısı veya Korucu olmak’, görünür ve hegemonik söylemler eşliğinde kurgulanmış bir anlatı (narration) yaratıyorlar. Neden insanlar bu kurgulanmış söylemlere gönüllü olarak katılırlar? Ben bu noktada Hall’a katılıyorum; kimlik için sadece onu kurgulamak yetmez, bunun pozisyonu da olmalıdır.

Birikimi sağlayanın etnisite olduğunu veya artığa basit el koyma mekanizmaları olduğunu düşünürsek yanılırız. Burada tarafları oluşturan nedenler bu denli basit ve gerekirci açıklamaları kabul etmez. Aksine, Cumhuriyet’in başından bu yana, birikim için yapılan tüm mücadeleleri, , sınır ötesinde olanlar da dahil olmak üzere, asimetrik birer titreşim olarak ele almalıyız. Örneğin burada, ‘Mahalmiler ve

³⁶ BARTH, Fredrik, (2001), *Kürdistan’da Toplumsal Örgütlenmenin İlkeleri*, Avesta, İstanbul, s:168-169.

diğerleri' ayrımı, en az 'Dekşuran karşısında Haverkan olmak' kadar önemli bir ideolojik göstergeyi veriyor. Benzer olarak 'Haverkan bendinin içinden olmak' şifresi de, daha içerideki bir halkanın ideolojik kardeşliğini ifade ediyor. Etnisiteye bakılmaksızın seçilmiş bir *sunum olan bu kimlik*.³⁷ Bağos tarafından *davet* olarak dile getirilmiş. Şimdi aşiret ve geleneksel kalıplar olarak gördüğümüz akrabalık gibi söylemlerin ardında, aslında kimliğin seçilmiş olan bu sunumu ve çağrısı vardır. Avdo'nun eski kanın öcünü almak için öldürülmesi noktatsysa, sözün bittiği yer olsa gerek. Osman Ağa, büyük bir acı duymuşsa, bunun nedeni sadece yeğenin bir tuzakla öldürülmesi ya da bunu yapanın yine uzak bir yeğeni olmasından daha fazla bir şeydir: Bir umudun, kendisini yeni bir ideolojiyi kadim seslerle bir çağrı olarak sunan bir umudun altından yine kahredici toprak ve mal, hem de geleneği de bu yolda kullanan bir kapitalist çehrenin belirmesiyle, bir kez daha kaybetmiş olmanın acısıdır bu, aynı zamanda. "Bastırılmış olan nereden geri döner?" diye soruyor Zizek ve Lacan'cı bir cevap veriyor: "Gelecekten!"³⁸

OLAY SUNUMU 2: KARINCA TİCARETİ

(Zaho'dan taksi deposunda benzin getirme)

Bu sunumu, sınırda vatandaşlık yapmanın kalıplarının iktisaden hangi dinamiklerle birlikte ilerlediğini ve nasıl pazarlıklar ve günübürlük çekişmelerle hakim söylemlerin beslenebileceğini tartışabilmek için açıyorum.

"Karinca Ticareti" geçmişte günübürlükçi olarak Habur Kapısı'ndan geçip Zaho'ya kadar giderek, taşıyabildikleri ve izin verilen malları alıp, Türkiye'de satmaya getirenlerin yaptıkları işin adı iken, şimdilerde Irak'ın işgalinden sonra bu işi ticari taksilerle yapan filoların adı olmuş³⁹.

Ticari araç sahiplerinin, bir tür ticaret belgesi de alarak (A2 Belgesi) ve yanlarında en az bir müşteri götürdüklerini de belgeleyerek; günübürlük Irak'a seyahat izni almalarıyla bir ticaret ağı oluşturulmuş. Bu iş için filolar kurulmuş ve kendi başına bireysel olarak hareket edenlere de izin verilmiş ama asıl büyük izni, ticari taksi filosu olanlar almışlar. Habur Kapısı'ndan 'karınca' olarak işleyen 17 taksi

³⁷ HALL, S., (1993), "Culture, Community, Nation", *Cultural Studies*, vol: 7, No: 3, October, pp: 349-363.

³⁸ ZİZEK, Slavoj, (2002), *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, Metis Yay., İstanbul., s:70.

³⁹ Bu olay sunumu için iki şirketin ortaklarından dört kişiyle konuşuldu. Ayrıca şirket şoförlerinden 4 kişi ve ek olarak, kendi araçlarıyla bir şirkete bağlı olmaanlardan 4 kişiyle görüşüldü. Görüşmeler 9-12 Ekim 2004'de yapıldı.

filosu bulunuyordu. Her bir şirketin en az 45 aracı olduğu, hatta daha fazla olabileceği söyleniyordu. Bir taksi şirketine dahil olmadan kendi başına gidebilen araçların sayısını saptamak mümkün olamadı ancak 900'den fazla olduğu söyleniyordu.

'Karıncı Ticareti'nin filo sahipleri A2 izninin 25 milyara mal olduğunu söylüyorlar. Benzin taşımak için kullanılacak araçların çoğunu satın alınıyor, ama %40 oranında kişiler kendi araçlarını şirkete satmış gösteriyor ve kendi aracında vekaletnameyle şoförlük yapabiliyor. Kendi aracıyla, şirkete katılmadan ve ticari plaka almadan geçiş izni alarak Irak'tan petrol taşımak da mümkün, ancak, böyle kendi aracıyla ticaret gerçekten fazla bir kazanç vermiyor. Zira şirketin araçlarının sınırdan Zaho'ya gidiş sayılarına bir kısıtlama getirilmemesine rağmen, kendi başlarına çıkan araçların çıkış sayıları 'haftada bir kez' ile sınırlanmış.

Bir taksinin bir tankerden daha iyi kazanç bıraktığını vurgulayan ticari araç filosu sahiplerinden birisi: "Şimdi meydan tankerlerle taksilere kaldı" dedi. "Haber'a şimdi Türkiye'den petrol gidiyor. Iraktaki petrol arıtma tesisleri bombalandı. Oradan ham petrol İsrail'de arıtılıyor, Türkiye'ye getiriliyor İskenderun limanına, tankerlerle Irak'a satılıyor tekrar. ...Şu anda çok kısıtlandı diyebiliriz. 4-5 ay önce İskenderun'dan benzini alıp satıp İskenderun'dan iki ton alıp satıp onun yerine Irak'tan ucuza doldurup onu satıp seferde beş milyar vuruyordular. Asker onu yasakladı. ..Şimdi 500-750 tanker geçişi var günlük, kamyon en fazla ayda iki kez gidiyor, 1.5 milyar ancak bırakır o da 500 milyon şoförün parası." 70-80 litre alan taksi depoları 130-150 litreye kadar genişletilmiş, hatta 'depoları 200-220 litreye kadar genişletebilen efsane tamirciler'den söz ediliyor. Ancak asker, sınırda deponun genişletildiğini farkedirse, 95 milyon ceza da yazıyor.

Bir taksinin bir seferlik kazancı masraflar çıktıktan sonra 60 ile 90 milyon arasında değişiyordu. Depoyu Irak'ta kaç litre olursa olsun 3-4 \$'a doldurduklarını söyleyen şirket sahipleri, şimdilerde peşmergenin 20\$ istediğini anlattılar. "Millet (Kürtler için) Arap tarafından korkuyor. Gitmiyor. Zaten Türkler de Kürtlerden korkuyor, gitmiyor" diye eklediler. Taksinin maliyeti ise şöyle hesaplanıyordu: Müşteri görünümündeki yolcu, 7.5-10 milyon kadar para veriyor araç sahibine, kendisi de 20 milyon TL para kazanıyor, ayrıca taksi sürücüsünün kendine getirdiği bazı malları satması ihtimali de her zaman var. Bu da 20 milyon kadar para bırakıyor. Genellikle araçlar LPG'Çevriliyor ve Silopi-İdil-Cizre ve Zaho arasındaki 200km'lik yolda harcanacak olan 7-8 milyon TL. benzinden de tasarruf ediliyor. Irak tarafı ayakbaşı olarak her seferden 26 milyon TL alıyor (Bu para, dolar olarak değil, Türk

lirası olarak alınıyordu), 21 milyon TL de Türkiye gümrüğüne bırakılıyordu. Benzin, litresi 2 milyon TL'den satıldıktan sonra, elde kalan miktar(genişletilmemiş bir depo için)

2.00YTLX 80 litre=160.00-55.00 YTL= yaklaşık 100.00 YTL⁴⁰.

Buna yolcunun verdiği ve kendi getirdikleri miktar da eklenince, günübirlik geçiş için oldukça iyi bir toplam tutuyordu. [Benzin kime satılır?] “Her yere satabilir. Fatura, naylon fatura. Bütün benzinlikler alır. ...Yolcu beraberinde illegal bir şey taşırsa o sorumlu. Araçta çıkarsa, sorumluluk araç sahibine ait.” Böylece bütün süreçler yasal olarak güvenceye alınmış oluyordu. Gidişin ve kaçak taşınan malın yasal düzlemde olası bütün açıkları kapatılmış, araçlar şirket sahibinin üzerinde gözükmemesine rağmen, bedeli ödenmemiş ama sahipleri de kendi araçlarının şoförü olmuşlardı. En az bir yolcu gösterilmesi hükmü, aslında sınırı bekleyenlerin de bildikleri ve göz yumdukları üzere göstermelik işiyordu, yine de bu 1 yolcunun aslında kaç kişi olması gerektiğine dair çekişme, kimi zaman valiliklere kadar taşınan bir tartışmayı da doğuruyordu. Tıpkı Nusaybin kapısından günübirlik çıkış yapan ya da Doğubayazıt'tn günlük olarak karşıya geçenlerinki gibi bir itişme, günlük toz-duman burada da cereyan ediyordu. Bu geçişin farkı, sınırı geçenlerin taşıdıkları riskin kişisel, ama kazanç ortaklığının daha merkezleşmiş olmasındaydı, ‘Habur Kapı’sının Kartıncaları’ her geçişlerinde diğer kapıların günübirlikçilerinden başka bir grubu zengin etmekteydiler: ‘Savaşın yeni zenginlerini’.

[Nasıl başlandı bu işe?] sorusuna şirket ortakları “Dikkat, uyanıklık, güvenilir olmak” diye cevap verdiler. Ancak bu işin herkes tarafından yapılamayacağı belliydi. Şimdi şirkete sahip olanlar, yaptıkları iş dolayısıyla kendilerini iyi özelliklerinden dolayı kutlu bulsalar da, bu iş herkesin giremediği bir işti:

[Bu işi kimler başlattılar?] “Silopililer. Arkalarında Iraklı petrol zenginleri var, bunların çok elleri ayakları var, Ankara’da İstanbul’da. Önce onlar teklifle ortaklık kurdular.” ibaresi artığın el konulmasındaki mekanizmaları daha iyi açıklamaktadır. Yörenin şirket sahiplerinin mevcut iktidara yakın kimseler olması, örneğin iki ilçede AKP ilçe başkanları ve akrabaları, ayrıca AKP’ye yakınlığıyla bilinen kişiler veya muhasebeye ve maliye bürokrasisine yakın kişiler olması, durumu biraz açıklığa kavuşturuyordu. Savaşın yeni zengin tabakası, bu kez birer aracı olup ta bunu dışında para kazanabileceği yolu olmayanları, merkez iktidarın belli belirsiz- veya daha belgin- kanallarını da kullanarak ‘yeni dönemin sırt hamalı’ haline getiriyor, bu arada

⁴⁰ 2004’de 1 \$= 1.40YTL (ortalama) ve 100.00YTL=72\$

merkez iktidara yakın olanlar zenginleşebiliyordu. Bu yolla yine alt gelir grupları ve sosyo-ekonomik statü grupları için “Tek iş sahası Habur kapısı” metaforu güçleniyordu.

OLAY SUNUMU 3 : Üsteğmen X.X Olayı:

O ÜSTEĞMEN BİZİM ÇOK EKMEĞİMİZİ YEMİŞTİR

BİZ O ÜSTEĞMENİ YEMEĞE ALIRDIK İKRAMDA BULUNDUK BİZE BU HAYINLIĞI YAPTI

Şimdi aşağıda bazı ayrıntılarını vereceğim örnek olayı yazıp yazmamayı çok düşündüm. Sadece kendimin insan haklarını korumak açısından değil, köylülerin canlarının sağlığını korumak için düşündüm. Bizlere kendi gerçeklerini dürüstçe açan, anlatan, bizi alana taşıyan götüren, olayı dillendiren herkesin vatandaşlık süreçlerinde zarar görmelerini engellemek, çalışmalarımızın başlıca zeminini oluşturur. Bu nedenle şüpheleyim: Eğer, bu örnek olayı adları ve yerleriyle tam olarak verirsem, hatta bu yerlerin ve adların ufacak bile olsa bilinmelerine yol açacak bir bilgi verirsem; bu vatandaşların hala duymakta oldukları korkuları haklı çıkarabilecek sertlikte yaptırımlarla karşılanmaları tehlikeleri olabilir. Kendileri kimliklerinin gizli kalmasını istediler. Öte yandan, onların kimliklerini ve köyün, köylerin adını ve olayın bütün adlarını gizlemek de bu örnek olayı neredeyse tamamiyle bir şüphe perdesine sokuyor ve bu nedenle de ben, mesnetsiz bir iddia veya iftira suçlamasıyla karşılaşabilirim. Dolayısıyla, bu örnek olayı anlatırken; kişilerin kişilik haklarını zedeleyici unsurlardan arındırmanın bir yolu onları adsız bırakmak ise, bir diğer yol da kanıtlanan ve kanıtlanmayan herşey üzerinden konuşmak gibi görünüyor. Dolayısıyla böylece mahkeme kayıtlarına ulaşılamadığı için kanıtlanamayan bir isnatın kişisel olarak zarar vermesini de engelleyerek; vatandaşlık süreçleri açısından bir sunum yapmayı daha uygun buluyorum.

Öyleyse, neden bu örnek olayı vermekte direniyorum. Bu soruyu şöyle cevaplayacağım: Bu örnek olay, sadece sınırda olanların vatanın ve vatandaş olmanın bütün süreçleriyle nasıl bir diyalektik ilişki gerektirdiğini açıklamakta; hem de çok iyi açıklamakla kalmıyor, fakat ötesi devletin içindeki güç odaklarındaki her değişimin sınırı da nasıl diyalektik bir rezonansla etkilediğini; böylece sınırda olup bitenlere hiç de masum birer sınır olayı olarak bakamayacağımızı da anlatıyor.

Bu örnek olay, 27-28 Ekim 2001 ‘de Mardin’in bir köyünde gerçekleştirdiğimiz bir çalışmanın ilk sonuçlarından hareket ederek, 25 Şubat 2002’de

yapılmış olan bir alan çalışmasına dayanıyor. Çalışma daha sonra genişledi, İstanbul ve Ankara’da çeşitli taraflarla görüşmelere, Mardin’de bu olayın avukatlığını üstlenenleri aramaya ve Kayseri’de dava dosyalarını sormaya kadar uzandı. Bu nedenle; şimdi anlatılan olayın çeşitli veçheler içerdiğini, bunların bazılarının kanıtlı, belge ve tanıklıklara dayalı ancak bir kısmının da belgesiz olduğunu söylemek lazım.

Olay, Mardin’in bir köyünde 1959 ile 1970 arasında sınırda 36 kişinin vurularak öldürüldüğünü öğrenmemizle başladı. Genellikle o dönemde geçişlerin anlaşılabilir yapıldığı dikkate alınınca, bu kadar çok ölüm olayının önemli bir ipucu olabileceğini düşündük. Böylece köye ilk ziyaretimiz 27 Ekim 2001’de gerçekleşti⁴¹. Köydeki görüştüklerimiz, 1963’lerde, sınıra 20-25 kilometre uzaklıktaki iki köyde bir gecede 5 kişinin karakolda vurulduğunu söylediler. Vuran üsteğmenin adını da vererek “Sonradan çok meşhur oldu o” denildi.

Köy, Süryani tarihi açısından son derece önemli bir geçmişe sahip. M.S.200’lerde köyün şimdiki yerinde, eski Pagan kalıntılarının üzerine bir kilise inşa edilmiş ve bu kilise, Manastır olarak MS.1238’de şimdiki yerine taşınıncaya kadar, köy Hıristiyanlığın önemli bir merkezi olarak iş görmüş.

Şimdi 122 hane olan bu köyün 70 hanesi Kürt, kalanıysa Mahalme olduklarını ve bu yüzden çok baskı gördüklerini söylüyorlardı. Bu ikilik, azınlık ve azınlık içinde azınlık olma, köylünün geçmişte de kendisini oldukça sarsan ihbar mekanizmasını geleneğinin içine alma biçimlerini gösterebilir.

Bu görüşmelerden sonra, 31 Ekim 2001’de Mardin Gençlik Evi’nin yeni kurulan kütüphanesinin açılış kutlamasına gittiğimizde; elime A.Çubukçu’nun “Bizim 68”i geçti. Hızla karıştırırken, köylülerin adını verdikleri üsteğmenin açık adıyla karşılaştım: Nurhak Olayı’yla ilgili olarak.

Bunun üzerine 16 Kasım 2001’de İstanbul’da, Nurhak Olayı’ndan yaralı kurtulan bir kişiyle yaptığım bir görüşmeyle, bu kişiye dair tanıklıklarını derinleştirmelerini isteyerek; Nurhak Olayı’nı ve sorgu süreçlerini anlattırdım, kayıtladım⁴². Daha sonra, 22 Aralık 2001’de kitapçılarda Nurhak’la ilgili bir kitap buldum. Bu kişi tarafından yazılmıştı. Bu kitap, Nurhak’ta ölenlerin boşuna

⁴¹ Oldukça önemli bir ziyaretti zira köylüler bizi PKK’li diye jandarmaya ihbar ettiler. Gecenin önemli bir bölümü karakolda geçti. Bu davranış da, köyün nasıl bir ikilik yaşadığını, ihbar geleneğini açıklamakta yardımcı oldu. Yine de epey koktuğumu söylemeliyim, ‘Sınırdaki Kadın Sosyolog’ *Radikal, Zaman, Mekan, İnsan, Celal Başlangıç 25 Ağustos 2003*.

⁴² Ancak ne yazık ki, şimdiye kadar adı geçen üsteğmenle görüşme olanağım olmadı. Dahası Mardin’de köylülerin tuttukları avukatı da bulamadım. Ölüm raporunu hazırlayan doktor ölmüştü; üsteğmen için tutuklama emri veren savcı da öyle. Kayseri’de davayla ilgili belgelere de erişilemedi.

ölmediklerini; onların yurtsever iyi birer vatandaş olduklarını, sadece biraz ‘yollarını şaşırılmış olduklarını’ anlatıyordu. Bu kitaba göre, bu gencecik çocukların kaderlerini belirleyen onları ateşe sürükleyenler, bizzat güvendikleri köylüler olmuştu.

Köylüler olaydan sonra 5 aileden üçünün hemen göçettiğini; kalan ikisinin de görüşmeye hazır olduklarını bildirdiler. Böylece 25 Şubat 2002’de adı geçen köye giderek kayıt ve tanıklık aldık. Ölenlerin mezarlarını görüp, adlarını saptadık. Kaldığımız ilçeye döndük⁴³.

Köylülerin tanıklıklarına göre olay 29 Ocak 1959’da gece cereyan etmiş. Karakola çağrılan 6 kişiden beşi öldürülmüş, birisi yaralı kurtulmuş. Önce kasaturayla boğazı kesilmiş, sonra kurşunlanmış. Tepenin altına kendini saltıverip yuvarlanmış, Suriye’ye kaçmış. Aynı gece iki ayrı köyde iki Süryani ve bir Kürt’ü daha öldürmüş. Olay köylere haber verilince, ertesi sabah ikibine yakın insan çevre köylerden cenazeleri almaya gelmişler.

Üsteğmen kendisini tutuklamak için gelen savcıya karşı gelmiş, ancak tutuklanmış. Rütbeleri alınarak, önce Mardin’de sorgusu yapılmış, mahkemesi önce Mardin’de başlamış, sonra da güvenlik gerekçesiyle Kayseri’ye sevk edilmiş. Köylüler aydan aya bir kaç mahkemeye gittiklerini hatırlıyorlar. Köylüler bir avukat tutmuşlar, ancak Kayseri’ye güçleri yetmemiş, avukatın da kendilerini savunmadığına inanıyorlar. Avukatın adını dahi hatırlayamadılar. Mardin’in eski ailelerinden birisinin adı belli belirsiz verildi ancak o kişi de vefat ettiğinden bulunamadı. Zamanında çok korkmuş olduklarını, sahipsiz kaldıklarını anlatıyorlar. “Millet zaten açtı, korkuyordu”, “Dilimiz yoktu, çaremiz yoktu”, Otopsiye gelen doktor Nusaybinli Dr M...r (?) de ölmüş.

Köyler sınıra 20-25 kilometre kadar yakınlıkta sınır köyleridir. Hayvancılıkla geçinen yerleşik köylerdir, ağasız ve *miskendirler* (bağıtsız). Evler oldukça yoksul ve kerpiçtendi. 40-50 hanelik bu iki köyün ortalama hane halkı sayısı 10.4, Şimdi geçim, mevsimlik tarım işçiliği, turistik yerlere inşaata için yazları giderek ve sınırdan *günübirlikçilikle* sağlanıyor. Köyde okul yok, öğrenciler taşımali eğitimle okula gidiyor; akar su da yok. Pompanın açılışı yapılmamış. Kendi çabalarıyla elektrik getirdiklerini, suyun da yeterli ebisinin olmadığını söylüyorlar. Koruculuğu reddetmişler, şih, şeyit ve şeyhlere güvenmediklerini bildirdiler. Kürt kökenlilerdi. Bizim görüşme yaptığımız evlerden birinde duvarda Hazreti Ali ve oniki imamı resimleyen bir takvim vardı. Ancak ısrarla ‘Alici olmadıklarını, ama Ali’yi

⁴³ Bir başka zor gece: İlçeyi hemen ertesi gün terketmemiz zorunlu oldu.

sevdiklerini' söylediler. Bu meseleyi sınır köylerinin İran şiliğinden etkilenmeleriyle bağdaştırmak gerekiyor.⁴⁴

Ölenlerin adları ve özellikleri şöyle:

F.K. (35-40 yaşlarında, 3 oğlan bir kız çocuğu var); F.E. (20 civarı, yeni evli, çocuksuz); M.E. (50 üzeri, iki oğlu var); R.T. (14 yaşında); S.A. (35-40 civarı, 8 kız 4 oğlan) ve yaralı kurtulan bir kişi, erkek 28 yaşlarında.

Aşağıda köylü tanıklıklarından bir kısmını bulacaksınız:

“Bunlar aynı dönemde üç komutan geldiler buraya ...’de F.K., ...’de R.K., bir de bu. İlk geldiler öldürmeye başladılar. Onlar gelmeden önce ölüm yoktu. Yakalanır bırakılırdı”...“Geçim amacıyla kaçakçılık. Millet zaten korkuyordu. Mal olarak imkan yoktu, Millet açtı, sefalet içindeydi. O olaydan sonra son on yıla kadar da buraları çok kötüydü...Hepsi ekmek davasıydı. Ne siyasi ne başka şey. O zaman eşkiya da yoktu”...“Benim kardeşimi de öldürceklerdi, kaçırdık. Bir onbaşı geldi çağırdı. Üsteğmen onları telin kenarına çıkardı. Otomatik ile taradı. O dönemin makinalisi, otuz mermi atalardan erbik diyorlar adına. Bir tanesi tepenin altına düştü. Ölmedi yaralı kurtuldu. Gece olunca köye haber verdi. 2000 kişi taziyeye geldiler civar köylerden”...“Yatsıdan önceydi, İkinci ile akşam ezanı arasındaydı... Bu üsteğmen Kantar'da, bir ere 'Bunlara haber götürcek var mı' demiş. Tabakçı (bulaşıkçı?) er de 'Ben veririm' demiş. Er gitmesin, güvenilmez diye onu onbaşı yapmış. Yollamış: 'Buraya getir, komisyon alalım işbirliği yapalım' diye yollamış. Bunlar önceden de askerlerle çalışırlardı. Yine de güvenmemişler. 14 yaşında bir çocuğu yollamışlar. 'Git bak karakola müsait mi değil mi?' diye. Oğlanı karakolda tutmuşlar. Oğlan gitmeyince yine de güvenmişler, demek ki birşey yok diye. Akşam namazından sonra anlaşmaya gitmişler. ...Karakola vardıklarında, Üsteğmen er elbisesi giymiş, tanınmasın diye... Üsteğmen bir yıldır orada görevdeymiş. Daha önce de komisyon almış, destur vermiş...Kurtulan yaralı 'beş tane kızım var, hepsini vereyim, mal mülk vereyim, beni öldürme' diye yalvartıyormuş. Kabul etmemiş”... [DAHA ÖNCE DEN UYARI-TEHDİT VAR MI?] "Hayır hiç bir uyarı falan yokmuş. Sadece her zamanki gibi çağırmış. Bunlar o anda köyde olanlarmış...Makinalı ile taramış. Karakolda, dışarıya sıraya dizip” (elleri bağlı mı değil mi- birkaç görüş var)...“Belden yukarıları elek gibiydi. Elbiselerini sakladık. Gömleği ile kanlı çantasını sakladık. Daha üç dört yıl

⁴⁴ Benzer bir durumu, Katran köyü'nde bir rezanla konuşurken de yaşamıştık: Atıf amca, İran devlet öğretisine dair anlatılardan bolca örneklerle bir mesel anlatmıştı Bkz ÖZGEN, H.N. (2005a) age.

önce attık"... "Yaşı ufak olanı da dizmiş (14 yaşındakini) çocuk ranzaların altına kaçtırmış: Vurma beni diye. Elleri, ranzalardan ayırmak için kasatura ile kesilmiş." [BUNLAR AĞA, NAMLI KAÇAKÇI YA DA HIRSIZ MIYDILAR? ÖNCEDEN UYARILDILAR MI? DİĞER KAÇAĞA ÇIKANLARDAN FARKLARI NEYDİ Kİ BUNLAR ÖLDÜRÜLDÜ?] "Hepsi birbirinden aynı kişilerdir. Ekmek davasıdır. Bu köyden bunlar yapıyorlardı bu işi. Olay olduğunda köyde bunlar vardı bunlar gitti. Bu kişiler girdi tuzağa"... "Kim varsa o anda o gitti. Benim babamı da aradı ama babam kaçtı. Amcam da kaçtı."... "F. ile F. zaten yeniydiler. Daha ilk bir iki sefer gitmişlerdi. Anlaşma ile giderlerdi. Onlar hep çağırıyordu, gelin-gidin komisyon alalım diye. Adam başı 5 lira geçiş, koyun başı 2.5 lira. Şimdiki gibiydi işler arkasını arayan soran yoktu" ...[KAÇ KURŞUN VARDI?] "Sayısızdı. Kan içindelerdi. Göbekten yukarı taramışlardı"... "Savcı geldi, ...Sonra üsteğmen'i götürüyorlar." Nusaybin'e götürmüşler. Sonra Mardin'e, sonra da davayı Kayseri'ye almışlar. Geçen sene TV'ye çıktı. Adı X.X."... " O zaman üsteğmen rütbesindeydi. Sivil mahkemede yargılandı. Davacı olundu. Kayseriye verildi. İdamı istendi. 2 veya 3 sene kaldı cezaevinde.1960 ihtilali ile halledildi. Serbest bırakıldı. Hiç ceza almadı. Mahkemesi kapatıldı"... "Milletvekili Süleyman Çelebi askerlik yaparken, rütbe aldığını görmüş" (O zamanki rütbesini söyleyemediler) [KARAKOLDA BUNLARIN ÜSTEĞMENİ TEHDİT ETTİĞİ VEYA SALDIRDIKLARI SÖYLENEBİLİR Mİ? KAVGA ÇIKMIŞ MI? YANLARINDA SİLAH VAR MIYMIŞ?]"Bir bıçak dahi yokmuş. Çok yalvarmışlar. Tartışma olmamış"... "Bunlar anlaşılma işlerdi".. "Aynı gece 2 kişiyi daha vurdu. Hristiyandı, O. köyü'nden. T.'da da bir kişiyi (Kürt) daha öldürdü. Kudurmuş gibiydi" ..."O gece anlaşıldı, öldürmek için çağırılmış onları oraya"...'Beşini birden almış traktörle getirmişler. Keşif bitince kefenlenip gömülmüş".

İstanbul M.Y.'le görüşme: 16 Kasım 2001 s:15.00

Gözlemler:

M.Y., X.X'in. Albay rütbesinde olduğunu; hareketi yöneten ikinci kişi olduğunu; birinci sorumluya aynı rütbeden olduğunu; 1968lerde Panama'da eğitim aldığını duyduklarını; soruşturma içerisinde kendisine ve H.T.'ya iyi davrandıklarını, sigara ikramı vb. söyledi.

[SORGUCUNUZ VE SİZİ İZLEYEN İKİNCİ RÜTBELİ OLARAK X X İLE İLGİLİ İZLENİMLERİNİZ NELERDİR?]"Bizi tutan köylülerle arası çok iyi. Mesela

onlara eziyet edenlere göz açtırtmıyor, hatta bizim taraftan olan köylülürden birisinin evindeki kitapları görmezden gelmiş. Hatta, beni çok sever, geçen kitap fuarında gördü boynuma atılacaktı, telefonunu verir.”...“Nerede olsak gelir bulur bizi”...“Beni ağır yaralıydım, sürüklüyorlardı: ‘OOO Endi!’ diye karşıladı! Çok kötü oldum, Endi benim iç lakabımdı, Mustafendi'den (dedemi de öyle çağırırlarmış) çevire çevire arkadaşlar öyle yapmışlardı, hem de Che'nin yakın dostunun adı da Endi idi. Beni bu adla tanıması çok kötü yaptı beni.”...”Ben Kontrgerilla adını ilk ondan duydum: sorguda sigara verdi, "siz 10 yıl buraların altırnda gezseniz, bize 15 yıl yetecek mühimmatımız var" dedi

Bu örnek olayda, köylülerin tanıklığı dışında ölümü gerçekleştiren kişinin adının izlenememesinin büyük bir bilgi ve güvenilirlik kaybı yaratabileceğinden başta da söz etmişim. Köylüler, a) Bilerek hedef österiyor ve yalan söylüyor olabilirler; b) Adı geçen kişinin yakın dönemlerde aynı karakolda bulunmuş olması nedeniyle adını hatırlıyor ve olayla adı birleştiriyor olabilirler; c) Veya köylüler gerçekten doğruyu söylüyor olabilirler. Her üç durumda da gerçek olan üç durum vardır: 1) 29 Ocak 1959'da bu 5 kişi gerçekten öldürülmüştür ve 2) Bu ölümle ilgili olarak köylüler hala konuşmaktan son derece korkmaktadırlar. Ölümle ilgili olarak açığa çıkaramamış, mahkemeye gidememiş ve hak arayamamışlardır. 3) Olayın müsebbibi olarak, Türkiye'de gerçekten önemli bir kişinin adını vermektedirler. Bizim görüştüğümüz köylülerin Nurhak Olayı'ndan haberi yoktu ama bu kişiyi zaman zaman TV'de gördüklerini söylüyor ve ad vererek izlediklerini bildiriyorlardı. Bu tanıklıkları izleyen günlerde araştırmacı ekip olarak izinli olduğumuz halde, bizi de içine alan büyük bir korku zinciri yaşandı. Kanımca bu durum dahi, bu olayın sadece bu küçük iki köyü ilgilendiren ‘münferit vakalar’ olmadıklarını; aksine belki daha büyük bir zaman diliminin bazı kayıp parçaları olabildiğini de gösterdi.

Bu son örnek olay; Türkiye'nin ulus ve vatan olma süreçlerinde sınırdaki bir zaman diliminin ne kadar dikkatle sorgulanması gerektiğini de anlatabilmek için verildi. Küreselleşme çağında ulusların yeni biçimlenmelerini anlamak için yeni yaklaşımlar geliştirmeliyiz. Politik coğrafyacılar, sınır çalışmalarında bir dil yarattılar ve modern dünyanın devlet merkezli sistemi karakterize eden sabit sınırlar boynunca teritorialize edildiğini bildirdiler. Böylece sınırın içinde olmak da sabit bir şey oldu. Böylece sınırın içinde durumu da teritorialize oldu Bu sabit, katı ve modernist çizgiler şimdiye kadar geldi. Politik coğrafyanın geleneksel sınır çalışmaları tipik olarak sınırı interaksyonun bütün formları ve biçimlerinden biçimlenmiş ve cross-border linkleri

de böylece mükün yapmış bir coğrafya olarak ele alır. Bu çalışmaların bağlayıcı bağlamı şudur: Sınır alanı ve sınır topraklarının kendisi ve bunlarla bağlantılı sayısız yerel kavram üretilmiş bulunmaktadır ve anlamları da karşılaştırılabilir durumdadır.

Paasi ise, sınırın bir tür söylemler ve pratikler seti olarak bütün topluma yayılacağını; sadece sınır alanlarıyla sınırlı kalmadığını iddia etmektedir. Sınırların üretimi ve yeniden üretimi teritoralitenin kurumlaşmasının da yeniden üretimidir. Güç ve yönetim (governance) sınırların kurulmasının parçaları ve kısımlarıdır, bu özellikle devlet sınırlarında böyledir. Sınırın söylemi böylece materyalize edilebilir, sınırların ikonografisindeki halinde görülebilir, bunlar da hatıralar, filimler, romanlar ve eğitim içinde sallaştırarak sunar öyle ki mesela bunların hepsi sınırın alanını işaret ettiği gibi örneğin, teritoriality de açıklar, üretir ve yeniden üretir.

Paasi, bundan sonra, sınırların var ve erişebildikleri anlamın da sadece devlet düzeyinde değil aslında günlük hayatın pratikleriyle yeniden üretildiklerini de söylüyor. Sınırlar nadiren sınır alanlarında üretilirler, aksine daha çok ulusal ekonomiyle ve politikayla ilgili bir mesele olduğundan merkezde üretilir⁴⁵. Karınca ticaretiyle yeniden üretilen, sadece devletin iktisaden güçlü odaklarının kendisini yeniden üretmesi değildir; aksine bu yolla, daha alta düşürülmüş olanların sınır aracılığıyla merkez iktidarlarla pazarlıkları da yeniden üretilmiş olur. Üsteğmen X.X.Olayı'nda ise, bu kez merkezin kendi iktidar süreçlerinin sınırın ne kadar içine girmiş olduğunu ve sınırla birlikte yeniden nasıl kurulabildiğini görürüz.

⁴⁵ PAASI, A., (1999), *age*, s:669-680.

KAYNAKÇA

- ‘ALAKOM, Rohat, (1998), *Hoybûn Örgütü ve Ağrı Ayaklanması*, Avesta, İstanbul.
- BARTH, Fredrik, (2001), *Kürdistan’da Toplumsal Örgütlenmenin İlkeleri*, Avesta, İstanbul, s:168-169.
- BENJAMİN, W., (2001), "Tarih Kavramı Üzerine", *Son Bakışta Aşk*, (der. N.Gürbilek) Metis Yay., İstanbul.
- BHABBA, Homi, (1994) *The Location of Culture*, Routledge, London.
- BOYARİN, J., (1994), "Space, Time and Politics of Memory", in J.Boyarın (ed.) *Remapping Memory, The Politics of Timespace*, Uni. of Minnesota Pres, Minneapolis.
- CEGERXWİN, (2003), *Hayat Hikayem*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- DONNAN, H. ve WILSON, T.M., (2002) , *Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*, Ütopya Yay., İstanbul.
- GELLNER, E., (1983) *Nations and Nationalism*, Blackwell Publ. Oxford.
- GÖKALP, Z., (1992), *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Sosyal Yay., İstanbul.
- HAHN, Chris & HAHN, İldiko-Beller, (1998) "Markets., Morality and Modernity in the North-East Turkey", in *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*, (eds.) T.M. Wilson & H.Donnan, Cambridge University Press, London, s: 237-262.
- HALL, S., (1993), "Culture, Community, Nation", *Cultural Studies*, vol: 7, No: 3, October, s: 349-363.
- HOBSEBORN, E.J., (1993) *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik; Program, Mit, Gerçeklik*, Ayrıntı Yay., İstanbul.

- HOSEVAR, Duska, K., (2003) "We Were as One: Local and National Narrative of a Border Regime Between Slovenia and Croatia", *European Studies*, 19.
- İZADY, Mehrdad, R., (2004), *Kürtler; Bir El Kitabı*, Doz Yay., İstanbul.
- KUTSCHERA, Chris, (2001), *Kürt Ulusal Hareketi*, Avesta, İstanbul.
- ÖZGEN, H. Neşe, (1999), "Yerelin Otoritesi, Merkezin Demokrasisi: Şırnak/İdil'de Kalkınma Projesi Önerisi", *Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 1-1.
- ÖZGEN, H.N., (2003) *Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri; Van-Özalp ve 33 Kurşun Olayı*, Tüstav Yay., İstanbul.
- ÖZGEN, H.N., (2004) "Yolumuzun Üzeri: Doğubayazıt", *Doğubayazıt'ta Tarih, Kültür, Sanat*, Çekül Vakfı, İstanbul, s: 451-457.
- ÖZGEN, H.N., (2005a) "Suriye ve Irak Sınırlarında İki Kasaba: Sınırın İktisadi Antropolojisi", (içinde), *Gelenekten Geleceğe Antropoloji*, (der.) B. Kümbetoğlu ve H.Birkalan-Gedik, Epsilon Yay., İstanbul, s: 100-129.
- Özgen, H.N., (2005b), "State, Border, Aşiret: Re-Construction of Aşiret as an Ethnic Identity", *New Perspectives on Turkey*, Winter, 2006.
- ÖZGEN, H.N., (2005c) " 'Öteki'nin Kadın: Beden Üzerinden Miliyetçi Politikalar", *ToplumBilim*, Kış.
- PAASİ, Anssi (1999) "Boundaries as Social Practice and Discourse: Russian-Finnish Border", *Regional Studies*, 33 (7), s: 669-680.
- SMITH, A.,D., (2002) *Ulusların Etnik Kökeni*, Dost Yay., Ankara.
- SMITH, Philip, 205) *Kültürel Kuram*, Babil Yay., İstanbul.
- SOJA, Edward W. (1996), *Thirdspace*, Blackwell Publ., London.

- SPIVAK, C.G., (1988) "Can the Subaltern Speak?", (içinde) *Marxism and the Interpretation of Culture*, (der.) C. Nelson & L.Grossberg, University of Illinois Press.
- VAN BRUÏNESSEN, M., (1994), "Kürt Toplumunu, Ulusçuluk ve Mülteci Sorunları", (içinde) *Kürtler: Güncel Bir Araştırma*, Kreyenbroek-Sperl (der.), Cep Yay., İstanbul, s 38-72.
- VANBRUÏNESSEN, M., (1992) *Ağa Şeyh Devlet, Kürdistan'da Sosyal ve Politik Örgütlenme*, Öz-Ge Yay., İstanbul.
- VANBRUÏNESSEN, M., (2003) "Diyarbakir Nüfusu: Etnik Yapı ve Diğer Demografik Veriler", (içinde) *Evliya Çelebi Diyarbakir'de*, (der.) Martin Van Bruinessen ve Hendrik Boestchoten, İletişim Yay., İstanbul.
- VILA, Pablo (2003), "Processes of Identification on the U.S.-Mexico Border", *The Social Science Journal*, volume 40, Issue 4 , s. 607-625.
- WILSON, T.M & DONNAN, H., (1998), "Nation, State and Identity at National Borders", in *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*, (eds.) T.M. Wilson & H. Donnan, Cambridge University Press, London, s: 1-31.
- ZİZEK, Slavoj, (2002), *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, Metis Yay., İstanbul.
- Sınırdaki Kadın Sosyolog' *Radikal, Zaman, Mekan, İnsan, Celal Başlangıç 25 Ağustos 2003.*
-